

Jiří Dvorský

Vážené soudružky, vážení soudruzi,

dovolte mi, abych na závěr našeho setkání řekl několik slov o tom, jaké místo v životě české národní společnosti zaujímá město 19. století a jakou jeho podobu, jakou tvář spatřujeme v zrcadle naší národní kultury. Kolegové přede mnou zde již podrobně ukázali, jakou výpověď o této otázce podávají jednotlivé druhy umění. Slyšeli jsme o obrazu města a jeho života v 19. století v české literatuře, hudbě, malířství, v dramatickém umění. Chtěl bych se tedy zamyslet nad některými obecnějšími souvislostmi.

Je možno říci, že právě město bylo tím prostředím, kde se výrazně projeví všechny podstatné pozitivní i negativní jevy, které přineslo 19. století, jeho veškerý lesk i bída, výdobytky lidského ducha i utrpení způsobené sociální nespravedlností. Právě pro nás dnes jsou tyto otázky podstatné, neboť z nich vyrostla naše dnešní doba, náš dnešní svět. Kořeny výdobytků současné epochy, ale i kořeny dnešních krizí leží právě v oné době v 19. století. V době rozvíjející se kapitalistické společnosti, v době vrcholícího národního obrození a v době nového nástupu vědy a techniky, v době procesu industrializace a počínajícího ohrožení životního prostředí.

Město 19. století nabývá novou úlohu v dějinách. Bylo pochopitelně již dávno v minulosti střediskem řemesel a obchodu, nyní se však stává centrem průmyslové výroby s novou rodící se dělnickou třídou. Není to ovšem ještě onen babilón měst 20. století, metropole tehdy ještě nebyly chorým mužem na Bosporu se zničeným životním prostředím.

Naopak: při zpětném pohledu spatřujeme zdánlivě plně fungující společnost. Pošta dodávala listy pravidelně, vzpomeneme jen údajů v korespondenci Karolíny Světlé s Janem Nerudou, kde termín "odpovím Ti obratem pošty" znamenal dodání odpovědi ještě týž den odpolední poštou. Dnes by tento obrat trval nejméně týden. Pokud nebyl dopis z Berlína či Vídně dodán do Prahy do 48 hodin,

vedlo to okamžitě ke stížnostem. Je to doba veliké emancipace individua. Doba volného pohybu po celé Evropě. Cesta do Vídně byla pěším výletem a tisíce českých služek a nádeníků odcházely takto za prací do Vídně a po celé střední Evropě. Představa, že by malíři nebyla povolena studijní cesta do Paříže, byla v tehdejší době zcela nepředstavitelná. Míra úplatků tehdy ještě zdaleka nedosahovala východních či orientálních rozměrů /viz příklad zcela neznámého díla, které získalo první cenu v anonymní soutěži dramatických děl k otevření Národního divadla - byla to Adámkova Salomena, o které jsme již na naší konferenci slyšeli - jev ve 20. století téměř nevídaný/. Byl to svět bez koncentračních táborů, svět, v němž nebylo obvyklé zmizení člověka beze stopy /nemám ovšem na mysli taková zmizení, jako bylo např. Tulkovo/. Byla to epocha dobře fungujícího policejního aparátu, doba, kdy v neuvěřitelně krátkém čase byly vybudovány stovky kilometrů železničních tratí, kdy vybudování díla, jakým byla např. Petřínská rozhledna, bylo otázkou několika týdnů. Svět pohody hledící optimisticky do budoucnosti nových vynálezů a pokroků, epocha plynu, páry, inženýrských sítí a veřejné dopravy.

Vždy mne fascinovalo na obraze Viktora Barvitia, zachycujícím společnost v restauraci v pražské Stromovce, o kterém se zde podrobně hovořilo včera odpoledne, že to byl právě čtvrtek, tedy nikoli neděle nebo sváteční den, ale pouhý čtvrtek, přesto však den plný odpolední pohody. Vzpomeneme-li na čtvrtky našich současníků a současnic, věčně kamsi spěchajících s nákupními brašnami, jeví se tento obraz jako sen.

České město 19. století není myslitelné bez obrovského množství hospod, hospůdek, šenků, restaurací a pivnic. Zde se zrodila česká politika i literatura a zcela logicky našly pak např. v Praze Víkárka, pivovary U Fleků a U sv. Tomáše, stejně jako restaurace U ježíška a U kalicha své pevné místo v literatuře.

Zatímco v minulosti se návštěvníkům ukazovaly umělecké památky města, obrazárny, vynikající architektura, zahrady, náhle se největším divem Prahy stává nový kanalizační systém vybudovaný podle návrhu Angličana Lindleyho, jehož všechny stoky se sbíhají přímo pod Staroměstskou radnici, kde je vybudován zvláštní slav-

nostní Cizinecký vstup, aby vzácní návštěvníci mohli tuto pozoruhodnost zhlédnout. Fekálie z celého města se stékají pod radniční budovou, aby toto dílo mohlo být ukázáno jako vrchol výtvarných lidského ducha 19. století.

Pod povrchem zdánlivé idyly, o které jsme hovořili, nacházíme již však tušení budoucí katastrofy. Ozývá se především v řeči umění. Odtud onen často zmiňovaný obraz města deziluze - apokalyptického města. Tak, jak je spatřujeme například v románovém líčení Francise Mariona Crawforda Pražská čarodějka, v dílech Gustava Meyrinka, obrazech Jakuba Schikanedra či v němém filmu Pražský student. Ona tajuplnost není dána pouze skutečností, že středověk je stále v atmosféře Prahy 19. století latentně přítomen /doba Karla IV. stejně jako Rudolfa II./, ale rovněž tušením nadcházejících hlubokých krizí epochy nové fáze kapitalistické společnosti, epochy imperialismu.

Bylo dobře, že se tehdy nepodařilo uskutečnit vše, co si tehdejší doba vytkla. To ostatně platí o mnohých politických a sociálních systémech. Tato vlastní nedostatečnost je vždy hlavní nadějí pro budoucnost.